

Drugi svetski rat i građansko sećanje u Budimpešti

Sufinansira
Evropska unija

Opšte informacije

Glavne teme:

Istorijsko sećanje, demokratija i odgovornost, isključivanje i solidarnost

Ciljna publika: mladi od 16 do 25 godina, predznanje nije potrebno

Jezici: engleski, francuski, nemački, mađarski, poljski, srpski

Grad / Država: Budimpešta / Mađarska

Polazna tačka: Sinagoga u ulici Dohány

Dužina rute: oko 2,2–2,6 km

Procenjeno trajanje: oko 2 sata

Potreban materijal: pametni telefoni sa pristupom internetu, bubice ili slušalice za audio, sveska i olovka za razmišljanje, odštampana brošura

Pristupačnost: lako–srednje (ravna ruta, emocionalno zahtevan sadržaj)

Prateći materijal

Ciljevi učenja

Ova tura istražuje Drugi svetski rat u Budimpešti kroz svakodnevne gradske prostore, sa naglaskom na tome kako su političke odluke uticale na živote običnih ljudi. Umesto hronološke ili vojne istorije, tura stavlja naglasak na moralne izbore, društvenu dinamiku i ulogu pojedinca unutar širih sistema.

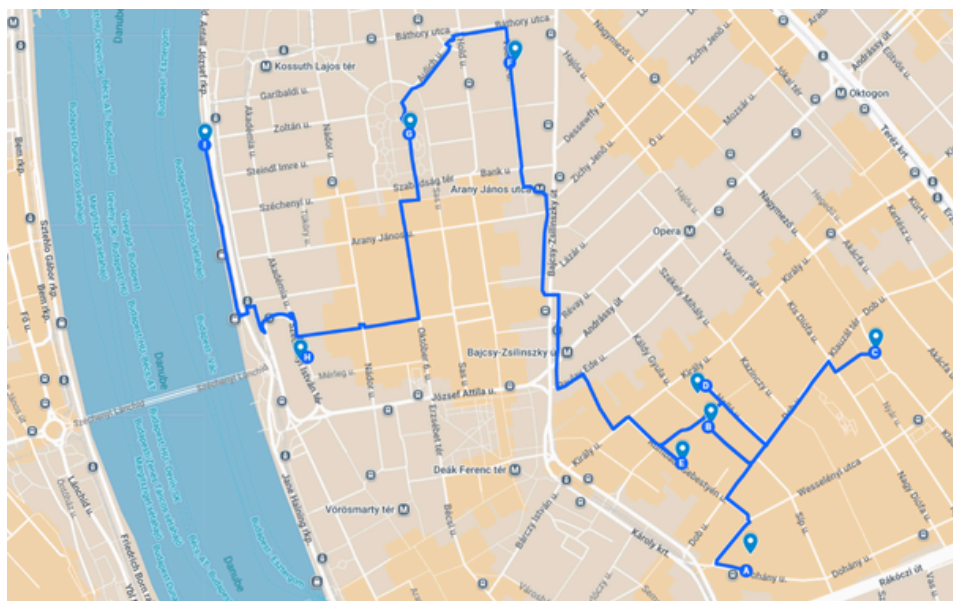
Učesnici se podstiču da istraže kako kulturno nasleđe, javni prostori i spomen-obeležja oblikuju načine na koje društva pamte i tumače prošlost. Iskustvo povezuje istorijske događaje sa savremenim pitanjima demokratije, odgovornosti i građanskog angažovanja.

Ciljevi

Tura je osmišljena da:

- **podstakne kritičko razmišljanje umesto pasivnog učenja**
- poveže istorijske događaje sa savremenim građanskim pitanjima
- istakne ulogu lične i kolektivne odgovornosti
- otvori prostor za razgovor, različite perspektive i neizvesnost.

Praktične informacije

MAPA ture

Pregled rute

Stanica br.	Naziv lokacije	Adresa	Interaktivno?	Vrsta aktivnosti	Procenjeno vreme
1	Sinagoga u ulici Dohány	Dohány utca 2.	Da	Interaktivni scenario o postepenom isključivanju + razmišljanje	7 min.
2	Gozsdu Udvar	Király utca 13. – Dob utca 16.	Ne	Posmatranje + prostorna imaginacija + razmišljanje	6 min.
3	Trg Klauzál	Klauzál tér	Da	Potruga za spomenikom + digitalni istorijski kontekst + razmišljanje	8 min.
4	Ostatak zida geta	Király utca 15, unutrašnje dvorište	Da	Istraživanje istorijske mape + poređenje sa današnjim gradom	7 min.
5	Sinagoga u ulici Rumbach	Rumbach Sebestyén utca 11–13.	Ne	Posmatranje + razmišljanje o zajednici i njenom razaranju	6 min.
6	Staklena kuća	Vadász utca 29.	Da	Interaktivno istraživanje diplomatske zaštite i pojedinačnog delovanja	8 min.
7	Trg slobode	Szabadság tér	Ne	Poređenje spomenika + posmatranje + razgovor	8 min.
8	Lančani most	Peštanska strana mosta, Széchenyi István tér	Da	Istorijsko vizuelno poređenje: most pre i posle rušenja	7 min.
9	Cipele na obali Dunava	Id. Antall József rakpart, kod Parlamenta	Ne	Tiho posmatranje + lično razmišljanje	10 min.

Prateći materijal

Pristupačnost

- Tura uglavnom prati ravne gradske rute pogodne za hodanje, ali neki delovi mogu biti prepuni ljudi ili zahtevati duže hodanje
- Unapred obavesti učesnike o trajanju, dužini rute i tempu
- Sadržaj je dostupan u više formata (kratki tekstovi, vizuali, opcioni audio)
- Učešće je fleksibilno:
 - učesnici mogu da učestvuju kroz razgovor, posmatranje ili tiho razmišljanje
 - niko ne treba da oseća pritisak da podeli svoje misli
- Dozvoli učesnicima da se kreću svojim tempom kad god je moguće
- Prihvati da će neki možda preskočiti pojedine aktivnosti. Na stanici 3 (Trg Klauzál), stanici 6 (Staklena kuća), stanici 7 (Trg slobode), a posebno na stanici 9 (Cipele na obali Dunava), učesnici mogu da čute, posmatraju sa male udaljenosti ili se nakratko udalje ako im je sadržaj emocionalno težak.
- Obrati pažnju na pojedinačne potrebe i prilagodi:
 - vremenski okvir
 - grupnu dinamiku
 - nivo interakcije

Bezbednost

- Tura uključuje osetljive teme:
 - progon
 - nasilje
 - moralne dileme
 - genocid i masovna ubistva
 - osporavano javno sećanje
- Emocionalne reakcije mogu biti različite:
 - stvori atmosferu poštovanja i podrške
 - ne primoravaj nikoga da učestvuje u razgovoru
- Uvek dozvoli učesnicima da se povuku
 - od deljenja utisaka
 - od pojedinih aktivnosti
- Obrati pažnju na emocionalni intenzitet na ključnim stanicama (npr. spomen-obeležjima)
- Ostavi prostor i tišinu gde je potrebno
- Obezbedi osnovnu fizičku bezbednost:
 - prati saobraćaj i pešačke prelaze
 - održavaj grupu na okupu
 - vodi računa o prepunim javnim prostorima
- Izbegavaj dramatizovanje sadržaja
- Cilj je razmišljanje, a ne emocionalno preopterećenje

Prateći materijal

Pre ture

Pre početka ture, kao voditelj možeš da:

- ukratko predstaviš svrhu šetnje (razmišljanje, ne samo informacije)
- pozoveš učesnike da razmisle o tome:
 - šta već znaju o Drugom svetskom ratu u Budimpešti
 - kako se istorija pamti u njihovim zajednicama
- postaviš očekivanja:
 - biće pitanja bez jasnih odgovora
 - učešće može imati različite oblike (razgovor, posmatranje, razmišljanje).

Ova tura se bavi osetljivim istorijskim sadržajem, uključujući progon, nasilje i moralne dileme. Trebalo bi da:

- stvoriš bezbednu atmosferu punu poštovanja
- dozvoliš učesnicima da ne dele lična razmišljanja ako to ne žele
- obratiš pažnju na emocionalne reakcije, posebno na ključnim memorijalnim mestima.

Cilj nije davanje konačnih odgovora, već podrška promišljenom učestvovanju.

Opšti saveti za vođenje

- neka uputstva budu kratka i jasna
- ostavi vreme za samostalno istraživanje pre grupnog razgovora
- izbegavaj preterano objašnjavanje; pusti učesnike da sami otkrivaju
- koristi otvorena pitanja umesto gotovih tumačenja

Prateći materijal

Tokom ture

Stanica 1 : Sinagoga u ulici Dohány

Saveti za vođenje:

- Daj učesnicima vremena da posmatraju zgradu pre nego što uvedeš istorijski kontekst.
- Podstakni učesnike da o sinagogi razmišljaju ne samo kao o verskom mestu, već i kao o delu svakodnevnog gradskog života Budimpešte.
- Izbegavaj da isključivanje predstavljaš kao nešto što se pojavilo iznenada; naglasi postepenu promenu.

Beleške o kulturnom nasleđu:

- Završena 1859. godine, Sinagoga u ulici Dohány najveća je sinagoga u Evropi. Njena veličina odražava rast i sve veću vidljivost jevrejske zajednice Pešte u devetnaestom veku.
- Okolni kraj obuhvatao je domove, prodavnice, radionice, kafee, izdavačke kuće i druge poslove koje su vodili jevrejski i nejevrejski stanovnici.
- Antijevrejski zakoni uvođeni od kasnih 1930-ih postepeno su ograničavali pristup zaposlenju, obrazovanju i javnom životu pre nemačke okupacije Mađarske 1944. godine.

Rešenja:

- Ne postoji jedan tačan odgovor na pitanje za razmišljanje.
- Cilj je istražiti različite perspektive pripadanja i uključenosti.

Stanica 2 : Gozsdu Udvar

Saveti za vođenje:

- Zamoli učesnike da prvo posmatraju kako se dvorišta danas koriste.
- Podstakni ih da uporede današnju atmosferu sa ograničenim i prenaseljenim uslovima opisanim u brošuri.
- Izbegavaj da tražiš od učesnika da zamišljaju sebe kao žrtve. Umesto toga, usmeri se na to kako se funkcija prostora menjala.

Beleške o kulturnom nasleđu:

- Gozsdu Udvar izgrađen je početkom dvadesetog veka kao stambeno-poslovni kompleks koji povezuje nekoliko ulica.
- Mnoge jevrejske porodice, trgovci, zanatlije i stručnjaci živeli su ili radili u kompleksu i oko njega.
- Krajem 1944. ovaj deo grada postao je deo Budimpeštanskog geta. Stanovi namenjeni pojedinačnim domaćinstvima morali su da prime mnogo više ljudi, dok su nestašica hrane i bolesti pogađale svakodnevni život.
- Zbog današnje uloge zabavne četvrti, njegovu raniju stambenu i ratnu istoriju može biti teško prepoznati.

Prateći materijal

Tokom ture

Stanica 3 : Trg Klauzál

Saveti za vođenje:

- Dozvoli učesnicima da samostalno pronađu i posmatraju spomenik pre razgovora o njemu.
- Podstakni pažljivo posmatranje umesto trenutnog tumačenja.
- Daj učesnicima vremena da istraže digitalni sadržaj i razmisle svako za sebe.

Beleške o kulturnom nasleđu:

- Trg Klauzál bio je jedan od retkih otvorenih prostora unutar Budimpeštanskog geta.
- Ljudi su prolazili preko trga tražeći hranu, razmenjujući informacije ili pokušavajući da pronađu rođake.
- Pružao je i privremeni predah od prenaseljenih stanova, iako su uslovi na trgu postajali sve teži.
- Danas se spomenik nalazi u živom parku u kraju. Njegov položaj otvara pitanja o tome koliko teška istorija treba da bude vidljiva u svakodnevnom javnom prostoru.

Stanica 4 : Ostatak zida geta

Saveti za vođenje:

- Dozvoli učesnicima da uporede istorijsku granicu sa današnjim izgledom grada.
- Podstakni ih da razmisle kako obične ulice mogu dobiti različita značenja u različitim političkim okolnostima.
- Posle aktivnosti sa mapom, objasni da granica geta nije bila jedan neprekinut zid.

Beleške o kulturnom nasleđu:

- Budimpeštanski geto uspostavljen je u novembru 1944, a više od 70.000 ljudi bilo je zatvoreno na relativno malom prostoru.
- Njegova granica napravljena je od postojećih zgrada, dvorišta, ograda, kapija i privremenih prepreka.
- Ulazak i izlazak bili su kontrolisani, a samo je ograničen broj ljudi smeo da pređe granicu.
- Ovo mesto pokazuje da se isključivanje može stvoriti propisima i kontrolom kretanja, bez izgradnje trajne monumentalne prepreke.

Prateći materijal

Tokom ture

Stanica 5 : Sinagoga u ulici Rumbach

Saveti za vođenje:

- Dozvoli učesnicima da posmatraju i sinagogu i okolne ulice.
- Pitaj koje tragove života zajednice još uvek mogu da prepoznaju u kraju.
- Zadrži razgovor na razlici između očuvanja zgrade i očuvanja zajednice koja je uz nju vezana.

Beleške o kulturnom nasleđu:

- Sinagoga je završena 1872. godine u jednom od najživljih jevrejskih krajeva Budimpešte.
- Bila je deo šire mreže zajednice koja je obuhvatala porodice, verske organizacije, škole, poslove i društvene ustanove.
- Tokom kasnih 1930-ih i ranih 1940-ih, ograničenja su sve više razarala ove mreže.
- Zgrada je preživela rat, ali je decenijama ostala uglavnom neiskorišćena. Kasnija obnova sačuvala je zdanje, ali ne i život zajednice koji mu je prvobitno davao smisao.

Stanica 6 : Staklena kuća

Saveti za vođenje:

- Dozvoli učesnicima da istraže interaktivni sadržaj pojedinačno ili u parovima pre razgovora.
- Izbegavaj da Carla Lutza predstavljaš kao da je delovao sam.
- Iskoristi pitanje za razmišljanje za razgovor o tome šta pojedinci mogu da urade kada rade unutar restriktivnih institucija.

Beleške o kulturnom nasleđu:

- Staklena kuća prvobitno je bila industrijska zgrada, pre nego što je 1944. postala centar akcija spasavanja.
- Carl Lutz i njegove kolege koristili su je za izdavanje švajcarskih zaštitnih dokumenata i organizovanje smeštaja i pomoći.
- Veliki deo spasilačkog rada činili su administrativni procesi: spiskovi, pečati, potpisi, pregovori i tumačenje diplomatskih ovlašćenja.
- Radu koji se ovde obavljao doprinosili su i službenici, pomoćnici, diplomate, lokalni volonteri i obični građani.
- Ovo mesto pokazuje kako su administrativne odluke mogle imati neposredne posledice po preživljavanje ljudi.

Prateći materijal

Tokom ture

Stanica 7 : Trg slobode

Saveti za vođenje:

- Podstakni učesnike da provedu vreme posmatrajući oba spomenika pre razgovora o njima.
- Izbegavaj da sugerišeš da je jedno tumačenje „ispravno“.
- Podržavaj razgovor uz poštovanje, ali razdvajaj lično tumačenje od utvrđenih istorijskih činjenica.

Beleške o kulturnom nasleđu:

- Sovjetski spomenik oslobođenja odaje počast sovjetskim vojnicima poginulim u bici za Budimpeštu. Tokom socijalističkog perioda podržavao je zvanični narativ o Sovjetskom Savezu kao oslobodiocu Mađarske od nacističke vlasti.
- Memorijal žrtvama nemačke okupacije otkriven je 2014. godine i prikazuje Mađarsku kao anđela kojeg napada nemački orao.
- Istoričari, preživeli i građanske grupe kritikovali su spomenik iz 2014. jer Mađarsku prikazuje uglavnom kao pasivnu žrtvu i ne posvećuje dovoljno pažnje ulozi mađarskih vlasti u progonu i deportaciji mađarskih Jevreja.
- Spomenici pokazuju kako na javno sećanje utiče politički kontekst u kome spomen-obeležja nastaju.

Stanica 8 : Lančani most

Saveti za vođenje:

- Podstakni učesnike da uporede današnji izgled mosta sa istorijskom fotografijom.
- Pomozi učesnicima da povežu fizičko razaranje sa posledicama po svakodnevno kretanje i komunikaciju.
- Ukratko objasni tok obnove ako učesnici pitaju.

Beleške o kulturnom nasleđu:

- Otvoren 1849. godine, Lančani most bio je prvi stalni most koji je povezivao Budim i Peštu.
- Nemačke trupe u povlačenju srušile su ga 18. januara 1945, zajedno sa ostalim velikim mostovima preko Dunava.
- Njegovo rušenje znatno je otežalo putovanje, komunikaciju, pristup resursima i kontakt između dve strane grada.
- Most je ponovo otvoren u novembru 1949, skoro pet godina kasnije. Obnova je vratila ključnu saobraćajnu vezu i postala simbol posleratnog oporavka Budimpešte.

Prateći materijal

Tokom ture

Stanica 9 : Cipele na obali Dunava

Saveti za vođenje:

- Na ovoj stanici svedi vođenje na minimum.
- Dozvoli učesnicima da uz spomenik provedu vreme svojim tempom.
- Poštuj tišinu i pojedinačne reakcije.
- Ne insistiraj na završnom razgovoru kod samog spomenika.

Beleške o kulturnom nasleđu:

- Spomenik odaje počast Jevrejima koje su pripadnici milicije Strelastih krstova (Arrow Cross) ubili duž Dunava krajem 1944. i početkom 1945.
- Žrtvama je često naređivano da izuju cipele pre streljanja, jer su cipele bile vredne i mogle su ponovo da se koriste ili prodaju.
- Delo Cana Togaya i Gyule Pauera, spomenik koristi različite modele i veličine cipela da nagovesti pojedinačne živote, umesto da žrtve prikaže kao jednu bezimenu grupu.
- Većina cipela nije povezana sa konkretnim imenima. Taj nedostatak odražava koliko je ličnih priča izgubljeno ili nikada u potpunosti zabeleženo.
- Njegova lokacija smešta sećanje na ubistva u jedan od najpoznatijih i najposećenijih javnih prostora Budimpešte.

Prateći materijal

Posle ture

Nakon završetka ture, ostavi učesnicima nekoliko mirnih minuta pre početka završne aktivnosti. Poslednja stanica mogla je izazvati snažne ili lične reakcije, zato ne prelazi odmah na razgovor.

Učešće treba da ostane fleksibilno. Učesnici mogu da govore, pišu, slušaju ili odluče da ne dele lične utiske.

Opciona završna aktivnost: Od mesta do poruke

Procenjeno trajanje: 25–30 minuta

Format: samostalno razmišljanje, razgovor u malim grupama i kratko deljenje u celoj grupi

Materijal: papir i olovke, ili telefoni učesnika

1. Samostalno razmišljanje, 5 minuta

- Zamoli svakog učesnika da izabere jednu stanicu sa ture koja mu se najviše urezala u pamćenje.
- Svako piše jednu kratku rečenicu:
- Ovo mesto je važno zato što...
- Rečenica se može odnositi na istorijsku činjenicu, ličnu reakciju, pitanje ili nešto što su primetili tokom šetnje.

2. Razgovor u malim grupama, 10 minuta

- Učesnici formiraju grupe od po troje ili četvoro i dele svoje rečenice.
- Svaka grupa zatim bira jednu stanicu ili jednu zajedničku temu koja se pojavila u razgovoru. Grupa priprema jednu kratku poruku koja sažima ono što su poneli sa ture.
- Grupa ne mora da se složi oko svega. Cilj je da izdvoje jednu ideju koju smatraju važnom.

3. Deljenje u celoj grupi, 10 minuta

Svaka grupa deli: stanicu ili temu koju je izabrala i svoju kratku poruku.

Kao voditelj možeš ukratko istaći teme koje se ponavljaju, poput isključivanja, odgovornosti, spasavanja, javnog sećanja ili razlike između onoga što je u gradu vidljivo i onoga što ostaje skriveno.

Činjenične nesporazume treba razjasniti, ali lične reakcije i tumačenja ne treba ispravljati.

Završetak

Cilj završne aktivnosti je da pomogne učesnicima da izdvoje jednu jasnu poruku sa ture i povežu je sa načinom na koji se istorija pamti u svakodnevnim javnim prostorima.

Prateći materijal

Izvori

Istorijski kontekst i institucije

Holocaust Memorial Center Budapest

Mazsihisz

Kontekst specifičan za Budimpeštu

PestBuda

Budapest Info

Zsido.com

Hetedik.hu

Budapest100

Zvanični izvori o memorijalu Cipele na obali Dunava

Fondacija Carla Lutza / materijali o Staklenoj kući

Vizuelni izvori

Fortepan

Mađarski nacionalni digitalni arhiv (MaNDA)

Europeana

Lične priče i svedočanstva

Centropa

USC Shoah Foundation

Mape i prostorne reference

Google Maps

Arcanum Maps

Sufinansira
Evropska unija

Ovaj prateći materijal za voditelje ture pripremio je Youth Bridges Budapest u okviru projekta Empower Youth Explore Stories (EYES).

Kontakt

Hidak Ifjúsági Alapítvány
info@youthbridgesbudapest.org

Pronađi nas

<https://www.youthbridgesbudapest.org>

<https://www.tiktok.com/@youthbridgesbudapest>

https://www.instagram.com/youthbridges_budapest/

<https://www.facebook.com/youthbridgesbudapest>

<https://explorestories.eu/>

Finansirano sredstvima Evropske unije. Izneti stavovi i mišljenja, međutim, pripadaju isključivo autoru/autorima i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Evropska unija ni EACEA ne mogu se smatrati odgovornima za njih

(Šifra projekta: 2024-2-DE04-KA220-YOU-000293002)